

28.09.2023

Група М-1

Предмет «Економічна теорія та аналіз»

Урок 29-30

Тема: Сутність ринку, необхідні умови його виникнення і розвитку. Структура та інфраструктура ринку.

До однієї з найбільш фундаментальних проблем економічної теорії, безперечно, слід віднести формування відповіді на таке кардинальне питання: як, яким чином створити такий суспільний механізм, який примушував би кожного працівника виконувати роботу, спрямовану на задоволення суспільних потреб, і виконував би цю роботу високоякісно та ефективно.

Увесь хід розвитку цивілізації доводить, що людству поки що не вдалося знайти більш ефективної системи господарювання, ніж ринкова. Виявляється, саме ринкова економіка створює сильні стимули до самореалізації людини, підвищення її трудової та господарської активності, значно прискорює науково-технічний прогрес. Притаманний ринковій економіці механізм саморегулювання забезпечує найкращу координацію діяльності господарюючих суб'єктів, раціональне використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, збалансованості народного господарства.

В основу цієї системи покладені економічні стимули та санкції, які виходять від самого споживача. Саме споживач, а не якийсь керуючий чи контролюючий орган, вирішує: придбати або не придбати певний товар (послугу). Факт реалізації (відмови від реалізації) товару (послуги) є актом визнання суспільної ваги праці, яка втілена в процесі виробництва того чи іншого товару (надання послуги). Таким чином, засобом координації діяльності господарюючих суб'єктів в умовах ринкової економіки є товарно-грошові відносини і конкуренція.

Кожний, хто приступає до вивчення цього дуже важливого і в той же час складного питання, зустрічається з різними визначеннями ринку, а саме, що **ринок це:**

- а) обіг, організований за законами товарного виробництва та обігу, сукупність відносин товарного і грошового обігу;*
- б) сукупність умов, що забезпечують реалізацію валового національного продукту;*
- в) сфера товарного обігу, сукупність актів купівлі та продажу, де взаємодіють пропозиція товарів, платоспроможний попит, де формуються ціни на товари (послуги) та багато іншого;*
- г) система товарно-грошових відносин з механізмом вільного ціноутворення, з вільним підприємництвом на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача.*

Вживаються також визначення поняття «**ринок**», які відбивають різний підхід до цього явища. Тут можна виділити такі напрямки:

1. ринок як умовний простір, тобто ринок — місце, де відбуваються акти купівлі-продажу товарів (послуг);
2. ринок як механізм, що сприяє встановленню певних відносин між покупцем і продавцем;
3. ринок як відносини з приводу купівлі-продажу товарів (послуг).

Визначивши окремі риси ринку, можна дійти висновку, що ринок як провідна категорія товарного господарства являє собою систему економічних відносин, які складаються між виробниками в процесі реалізації ними товарів та послуг шляхом купівлі-продажу, відносини, які регулюються законами товарного господарства і насамперед законом попиту та пропозиції. Цей

закон — справжній господар ринку, його регулятор. На наш погляд, таке **визначення ринку відбиває найістотніші риси ринку**, а саме, що:

- 1) це система економічних відносин;
- 2) такі економічні відносини складаються між виробниками — господарюючими суб'єктами товарного господарства;
- 3) ці відносини складаються (мають місце) в процесі реалізації вироблених товарів та послуг шляхом купівлі — продажу;
- 4) процес реалізації товарів та послуг регулюється законами товарного господарства і насамперед законом попиту та пропозиції.

Ринок – це сукупність відносин (актів) купівлі-продажу товарів і послуг; спосіб взаємодії виробників і споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів.

Сукупність зазначених рис якраз і відбиває той факт, що ринок — провідна, невіддільна категорія товарного господарства.

До елементів ринкових відносин слід віднести:

- а) платоспроможний попит (тобто такий попит, який забезпечений певною грошовою масою);
- б) пропозицію товарів, яка, як правило, зумовлена рівнем розвитку продуктивних сил суспільства;
- в) переважно вільні ціни (такі ціни якраз і формують передусім в процесі взаємодії, взаємозв'язку платоспроможного попиту та пропозиції).

До умов, необхідних для розбудови, ефективного функціонування та подальшого розвитку ринку, слід віднести:

1. наявність у суспільстві плюралізму (множини) форм власності, в тому числі обов'язково приватної, яка дозволяє найбільш повно реалізувати інтереси суб'єкта цієї форми власності;
2. рівність всіх форм власності перед законом і однакову їх захищеність;
3. свободу підприємництва, яка передбачає, що господарюючий суб'єкт має право обирати будь-яку (в межах чинного законодавства) форму діяльності, придбати економічні ресурси і здійснити виробництво із цих ресурсів певних товарів (послуг) на свій розсуд, а також реалізувати ці товари (послуги) за своїм бажанням;
4. свободу вибору, тобто, свободу власника ресурсів (виробника) розпоряджатися ними, а споживача — власника грошей — вільно купувати товари (послуги), які він вважає доцільними для задоволення своїх потреб;
5. наявність особистого інтересу, який є рушійною силою ринку і спрямований на те, щоб господарюючий суб'єкт мав змогу мінімізувати витрати, максимізувати прибуток, а споживач — придбати певний товар (послугу) за найнижчою ціною, саме завдяки особистому інтересу виробники і споживачі реалізують свій вільний вибір;
6. впровадження механізму конкуренції, що означає, по-перше, наявність на ринку великої кількості незалежних продавців і покупців будь-якого продукту або ресурсу і це не дозволяє їм істотно вплинути на ринкову ситуацію, а відповідно і на ціну товару (послуги), по-друге, конкуренція означає також свободу для покупців і продавців виходити на ті чи інші ринки і покидати їх. Цей аспект конкуренції обумовлює гнучкість, яка життєво важлива для того, щоб економіка надовго зберігала ефективність і могла адаптуватися до змін, уподобань споживачів, технологій або пропозиції ресурсів;
7. постійний і досить жорсткий контроль з боку держави за процесом монополізації виробництва та обігу, неухильне вживання антимонопольних заходів, бо ринок, як уже зазначалося, може функціонувати лише за умов конкурентного середовища;
8. здійснення регулювання тих сфер життєдіяльності суспільства, які виходять за межі можливостей окремих (навіть найбільш потужних) суб'єктів підприємницької діяльності — структурна,

інвестиційна, кредитна, соціальна політика, грошовий обіг, оподаткування, охорона навколишнього середовища та ін.;

9. наявність розвинутої структури та інфраструктури ринку;

10. створення досить надійної та відрегульованої системи правового захисту ринкових відносин.

Слід зазначити, що ринок як система економічних відносин має власну структуру, тобто відповідну внутрішню будову, яка характеризується певним взаємозв'язком частин цілого — ринку (його елементів, ланок) між собою. Наявність такої структури, а також інфраструктури, як вже відзначалося вище, є однією з невідмінних умов нормального функціонування ринку.

Розглянемо окремі елементи (ланки) структури сучасного ринку

По-перше, це споживчий ринок (ринок товарів і послуг), з яким добре обізнаний кожен з нас. Ринок товарів, в свою чергу, можна поділити на *ринок товарів поточного споживання (продукти харчування, одяг, взуття та ін.)* і *ринок товарів тривалого споживання* (телевізори, холодильники, пылесоси, побутові прилади, автомобілі тощо).

По-друге, ринок засобів виробництва, в межах якого можна виділити ринок засобів (знарядь) праці і ринок предметів праці.

По-третє, невіддільною ланкою ринкової структури є ринок робочої сили або ринок праці. Функціонування такого ринку передбачає надання кожній людині права на вільний продаж своєї здатності до праці, яка в умовах переходу від простого товарного господарства до капіталістичного стає товаром особливого роду — робочою силою. Купівля-продаж робочої сили здійснюється відповідно до попиту на неї на засадах трудового найму шляхом укладення договору (контракту) між найманими працівниками і роботодавцями (підприємствами). Порядок укладання такого договору (контракту) визначається суспільними потребами та індивідуальними можливостями працівника-носія, власника цього товару і залежить від співвідношення попиту та пропозиції на цей товар.

По-четверте, невідмінною ланкою ринкової структури є ринок валюти (валютний ринок), де предметом купівлі-продажу є різні національні валюти, а також платіжні документи (чеки, векселі, акредитиви) виражені в іноземній валюті. Механізм функціонування цього ринку зумовлений розвитком зовнішньоекономічних зв'язків між країнами і необхідністю взаємних розрахунків.

По-п'яте, провідне місце в ринковій структурі займає ринок капіталу, в т.ч. позичкового, або інвестиційний ринок, завдяки якому шляхом вкладення капіталів у виробничі фактори або невиробничу сферу забезпечується зростання економіки.

По-шосте, у тісній взаємодії з інвестиційним ринком перебуває ринок цінних паперів. Поки що цей ринок знаходиться у нас у зачатковому стані. На ринку цінних паперів обертаються акції, облігації, сертифікати різного цільового призначення, векселі та казначейські зобов'язання держави. Вони засвідчують права їх володільників як власників або позивачів (короткострокових або довгострокових). По цих цінних паперах сплачується дохід у вигляді дивідендів або процентів. Ринок цінних паперів з притаманним йому особливим механізмом купівлі-продажу функціонує на фондовій біржі. Ринок цінних паперів разом з інвестиційним ринком створюють фінансовий ринок.

По-сьоме, ринок інтелектуальної власності, роль якого в сучасних умовах, в умовах науково-технічного прогресу, постійно зростає. Цей ринок охоплює такі об'єкти інтелектуальної власності як:

- 1) твори науки, культури, мистецтва;
- 2) відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції, які охороняються патентами і свідоцтвами;
- 3) ті результати інтелектуальної праці, які використовуються у виробництві (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, логотипи, знаки для товарів і послуг).

По-восьме, ринок нерухомості, тобто таких об'єктів, переміщення яких без заповідання їм

шкоди неможливе або обмежене. До цього ринку належать, з одного боку, ринок житла (будинки, квартири, дачі, а також різні будівлі господарського призначення), а з другого — земельні ділянки (ринок землі).

По-дев'яте, ринок інформації, об'єктами якого є певна сукупність економічних відносин з приводу збирання, обробки, систематизації інформації та її продажу кінцевому споживачу. Інформація — рідкісне благо, від якості та ємності якого залежить правильність прийнятого рішення, а останнє може істотно вплинути на результати господарської діяльності підприємства (фірми). Недарма кажуть, що той, хто володіє інформацією, володіє і ситуацією.

По-десяте, ринок озброєнь та військової техніки — ринок специфічного товару, який використовується за певних умов, обставин та з певною метою. Виробництво зброї та військової техніки відіграє суттєву роль в економіці найбільш розвинутих і провідних країн світу.

Виходячи зі змісту визначення ринкової інфраструктури, можна дійти висновку, що вона:

1. може функціонувати як на мікро, так і на макрорівні;
2. виконує певні функції;
3. має за мету забезпечити безперебійне, ефективне функціонування всієї ринкової системи.

Інфраструктура як підсистема ринкової системи складається з ряду елементів, до яких відносять:

- 1) інститути, орієнтовані на переважну взаємодію або з товарними (торговельна мережа, товарні біржі, ін.) або з грошовими потоками (їх обслуговують фінансово-кредитні інститути та фонди);
- 2) інформаційні мережі і потоки, а також інститути, що їх забезпечують;
- 3) законодавство, яке регулює функціонування окремих ланок ринкової структури та інститутів інфраструктури (воно забезпечує певні «правила гри» в умовах ринкової економіки);
- 4) рівень ринкового мислення населення.

Інакше кажучи, розглядаючи зміст ринкової інфраструктури, слід виділити чотири складові:

1. інституціональну;
2. інформаційну;
3. нормотворчу;
4. ментальну, які тісно взаємопов'язані між собою.

Домашнє завдання:

1. Законспектувати та вивчити викладений вище матеріал.
2. Напишіть визначення: *товарна біржа, валютна біржа, фондова біржа, біржа праці, брокерська фірма, дилерська фірма.*

Усі виконані завдання надсилайте на електронну адресу gr.ev@ukr.net з підписом у темі листа «ПІБ, № групи та назва навчальної дисципліни»